

Περιπλάνηση σέ σημαντικά κέντρα τής νεότερης τουρκικής ιστορίας: Σεβαστεία

‘Η Τουρκία, ή ‘Ελλάδα καί ή Δημοκρατία

Του κ. ΚΟΣΜΑ ΜΕΓΑΛΟΜΜΑΤΗ

‘Ο κ. Κοσμάς Μεγαλομμάτης πέρα από τίσ ειδικές αρχαιολογικές μελέτες πού θά τόν φέρουν συχνά στή βάση τής ‘Ανατολικής Τουρκίας, έχει εμβαθύνει στή ζωή, τίσ πολιτικές καί οικονομικές συνθήκες τής σημερινής Τουρκίας. Καί άσχετως άν άποδέχεται κανείς στό σύνολό τους τίσ άπόψεις του έρευνητή χρέος έχει νά πεί ότι αυτές είναι άποτέλεσμα έπιστημονικής έρευνας πού χρόνια τώρα διεξάγει.

Ενα γεγονός — προκαθορισμένο πάντοτε μέ μαθηματική ακρίβεια — είναι ότι σέ κάθε δξυση των έλληνοτουρκικών σχέσεων εμφανίζεται στόν Τύπο καί τίσ κυβερνητικές θέσεις τό θέμα τής άνυπαρξίας Δημοκρατίας στήν Τουρκία. Αυτό δέν έμποδίζει τήν αντίπερα δχθη νά συνεργάζεται — καλύτερα από τήν έλληνική κυβέρνηση — μέ τίσ ΗΠΑ, τήν ΕΣΣΔ, τή Δυτ. Εύρώπη, τόν άραβικό κόσμο, τήν Κίνα καί τήν ‘Ιαπωνία. ‘Ομως αυτές οι σχέσεις — ιδιαίτερα οι τουρκοσοβιετικές — θεωρούνται από τόν έλληνοσοβιετικό Τύπο σάν «μυστήριο». ‘Αλλά «μυστήριο» δέν ύπάρχει.

Πρόκειται γιά καλοστημένη συμπαιγνία του πολιτικού καί δημοσιογραφικού καθεστώτος μέ σκοπό τή διαιώνιση τής κατάστασης συμφερόντων αυτών των γραικύλων του τέλους του 20ου αιώνα. Μέ άνύπαρκτες γνώσεις, άχόρταγη διάθεση έξουσίας, άπερίγραπτη προχειρότητα, μηδαμινή πνευματικότητα, έντονη έθελουφλία καί συναισθηματισμό προσανατολισμένο σέ προκατασκευασμένα θέματα, όλοι αυτοί, οι όποιοι άποτελούν τόν πιό έκφυλισμένο έσμο έξουσίας στήν έλληνική ιστορία, ενεργούν ως εξής: ά-

νήμποροι νά κατανοήσουν τά γεγονότα καί τίσ πραγματικές καταστάσεις, τίσ άντιλαμβάνονται λαθεμένα, τίσ παρουσιάζουν άκόμη πιό ψεύτικα, μέσα από τά Μέσα Μαζικής Πληροφόρησης καί κατηγορούν σάν άνθέλληνες όλους όσοι γνωρίζουν τά θέματα αυτά.

‘Ο κίνδυνος σ’ αυτές τίσ περιπτώσεις διεστραμμένου στρουθοκαμηλισμού είναι μεγάλος. Τώρα όμως τό πράγμα προσεγγίζει τό τέλος του. Περισσότερο από όποιονδήποτε άλλο, ό έλληνικός λαός έχει ανάγκη νά γνωρίζει καλά τήν ιστορία καί τά αίτια αυτής τής τεχνητής «παρεξήγησης»: διότι, όλοι — καί στήν ‘Ελλάδα, καί στήν Τουρκία — αισθάνονται, ότι αυτή ή «παρεξήγηση» είναι τεχνητή, προκατασκευασμένη, άνυπαρκτη στό επίπεδο τής ανθρώπινης έπαφής. Καί πρόκειται νά λήξει, άσχετα πόσοι ή ποιοί άντιμάχονται αυτή τήν προοπτική.

Στή συνέχεια, θά παρουσιάσουμε μία σειρά παρατηρήσεων σχετικά μέ θέματα ήδη γνωστά: περισσότερο λοιπόν από τό νά άποκαλύψουμε άγνωστα στοιχεία, θά συσχετίσουμε συγκεκριμένα γνωστά στοιχεία καί θά τραβήξουμε τήν προσοχή των άναγνωστών σέ όρισμένα γεγονότα, των όποιων ή σημασία έχει ύποτιμηθεί. Πάνω από όλα θά είναι μία ύπόθεση παραλλήλων βίων: του έλληνικού καί του τουρκικού λαού.

Μετά τήν έλληνική επανάσταση καί κατά τή διάρκεια του 19ου αιώνα καί τής πρώτης δεκαετίας του 20ου αιώνα, οι σχέσεις ‘Ελλήνων - Τούρκων μπορούν νά δοθούν περιληπτικά ως εξής: ένα μικρό ό-

μοιογενές κράτος συνέλαβε τή «μεγάλη ιδέα» νά άπελευθερώσει τούς όμοεθνείς του από τόν «ζυγό» ενός άλλου κράτους, όχι μονοεθνικού αλλά πολυεθνικού. Αυτό όμως θά δημιουργούσε τήν περιπλοκή: άκριβώς λόγω του πολυεθνικού χαρακτήρα τής ‘Οθωμανικής Αύτοκρατορίας καί του παρελθόντος πολλών αιώνων, οι ‘Ελληνες καί οι Τούρκοι δέν ζούσαν σέ χωριστές περιοχές, αλλά άνάμεικτα στήν αύτοκρατορία (από τό ‘Ιόνιο έως τόν Εύφρατη). Σέ αντίθεση, Σέρβοι, ‘Αλβανοί, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, ‘Αραβες, ‘Αρμένιοι ή Κοϋρδοί δέν αντιμετώπιζαν παρόμοιο πρόβλημα καί οι ‘Εβραίοι ύπήρχαν παντού αλλά σάν εξαιρετική μειοψηφία. Αυτό συνέβαινε μόνο μεταξύ ‘Ελλήνων καί Τούρκων, άκριβώς επειδή οι δύο λαοί ήταν τό βασικό έθνικό στοιχείο των δύο διαδοχικών κρατικών συνθέσεων: τής Βυζαντινής καί τής ‘Οθωμανικής Αύτοκρατορίας.

‘Η περιπλοκή αυτή λύθηκε γρήγορα μέ τόν μόνο έφικτό άλλωστε τρόπο: κανείς δέν φαντάστηκε τότε νά δημιουργήσει δύο γεωγραφικά χωρισμένα καί άμιγλή έθνικά κράτη: ή άνασύσταση τής Βυζαντινής Αύτοκρατορίας θά μετέβαλε τούς ‘Ελληνες σέ βασικό έθνικό στοιχείο τής νέας πολυεθνικής σύνθεσης! Αυτό περιόρισε σημαντικά τή δυνατότητα άλληλοκατανόησης. Ποιά όμως ήταν ή δομή των κρατών; Στήν ‘Ελλάδα, ή «μεγάλη ιδέα» ήταν γεωγραφικά μόνο βυζαντινή! ‘Ιδεολογικά ήταν άρχαία έλληνική: ιωνική! ‘Η ολοκληρωτική άπουσία βυζαντινών κειμένων στή Μέση ‘Εκπαίδευση, ή άρχαιολατρία (έντόπια ή άλλοδαπη κλασικιστικού μεταγεννησιακού χαρακτήρα) καί ή νεοκλασική άρχιτεκτονική είναι άπλά δείγματα του ιδεολογικού προσανατολισμού.

‘Υπήρχε όμως μία συνισταμένη: ή ‘Εκκλησία — κατάλοιπο του βυζαντινού καισαροπαπισμού — είχε καί αυτή τόν λόγο της: έδινε τά κοινωνικά πλαίσια, καθώς είχε — πρός ίδιο καί μόνο συμφέρον άλλωστε — άναπροσαρμοσθεί στήν έποχή του κομμουνιστικού μανιφέστου.

Στήν ‘Οθωμανική Αύτοκρατορία παρέμεινε τό βυζαντινό πλαίσιο. ‘Ιδεολογικά ή κατεύθυνση ήταν άσφαλώς διαφορετική, αλλά, τό περίγραμμα, ό σκελετός ήταν ό ίδιος: μάλιστα έμοιαζε στόν πρώιμη Βυζαντινή Αύτοκρατορία των πολλών λαών, φυλών, γλωσσών καί δογμάτων. Μέσα στήν ‘Οθωμανική Αύτοκρατορία ύπήρχαν νησιδες άλλης έξουσίας (π.χ. τό Πατριαρχείο) καί ό άπλός Τούρκος δέν είχε έθνική (ή έθνικιστική) συνείδηση: άντιλαμβανόταν τόν ρόλο του σάν στρατιώτη του ‘Ισλάμ: ή πραγματική έξουσία δέν άνηκε στόν Παντισάχ αλλά στόν Σεΐχουλισλάμ (ύπατο θρησκευτικό αξίωμα) καί τή θρησκευτική έξουσία. ‘Ο Σανιζαντέ καντί (άνώτατος δικαστής) του στρατού, λέγοντας ότι «δέν μπορείτε νά έχετε φίλους τούς έχθρούς τούς ‘Ισλάμ καί μία συμμαχία μέ τήν Πρωσία θά ήταν παραβίαση τής Σαριάτ (Ισλαμικού νόμου)», εμπόδισε τήν ένδεχόμενη προσέγγιση ‘Αμπντούλ Χαμίτ Ι - Φρειδερίκου Βίλχελμ ΙΙ, άνατρέποντας πρός όφελος τής (έπίσης αντίσ-

ΠΕΡΙΓΗΓΗΣΕΙΣ

λαμικής) Ρωσίας την ισορροπία δυνάμεων στην Κεντρική Ευρώπη.

Όμως γύρω στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του αιώνα μας συνέβηκαν αλλαγές και σημαντικές εξελίξεις και στους δύο λαούς. Το κίνημα των Νεοτούρκων και η άνοδος του Selanik (Θεσσαλονικιού) Mustafa Kemal μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και το κίνημα στο Γουδί και η θεαματική είσοδος του Έλευθερίου Βενιζέλου, μέσα στα πλαίσια της τριφυλικοκρατούμενης Ελλάδας των Γερμανών βασιλιάδων, έσήμαναν την έντονη προσπάθεια των Βαλκανίων και της Μικρασίας να προσεγγίσουν τη Δυτική Ευρώπη, τον δυτικό τεχνολογικό πολιτισμό και αναγκαστικά τις πολιτικές επιλογές των δυτικών άστικων κοινωνιών.

Αναγκαστικά, παρά τις διαφορές τους σε δευτερεύοντα θέματα (διαφορετικοί έθνικισμοί, διαφορετικά μέσα για την άνοδο στην έξουσία, διαφορές στην επιλογή συμμεχιών μέσα στον δυτικό κόσμο, διαφορετική αντίληψη για τον ρόλο του κράτους στην οικονομία), έμοιαζαν στο κυριότερο: τον τρόπο σκέψης, τη νοητική μέθοδο και την ιδεολογική τοποθέτηση υπέρ του επιστημονικού όρθολογισμού.

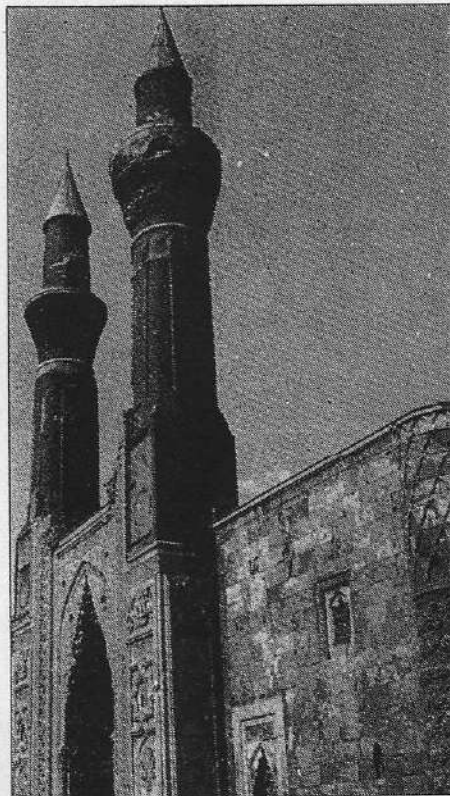
Όμως η άνοδος τους μέσα σε δύο διαφορετικά κράτη προσδιόρισε διαφορετικά τα πρωταρχικά καθήκοντα των δύο ανδρών και κινήματων: ο ένας προσπαθούσε να βρεί τα τελικά όρια της χώρας του μετά από επέκταση, ο άλλος έπεδίωκε να όριοθετησει ύστερα από συρρίκνωση αλλά ταυτόχρονη δημιουργία όμοιογένειας.

Επειδή υπάρχουν όρισμένα κοινά σημαντικά σημεία στην ιδεολογική κατεύθυνση των Ε. Βενιζέλου και Μ. Κεμάλ, χρειάζεται να επέκταθούμε λίγο στις απόψεις και μεθοδολογίες τους.

Ακριβώς επειδή οι πολιτικοί φιλόσοφοι των νεότερων χρόνων είναι γνήσιοι διάδοχοι του αναγεννησιακού ανθρωποκεντρισμού, υπάρχει στα σύγχρονα καθεστώτα ένας σοβαρός δεσμός μεταξύ της έννοιας της προόδου και της επιστήμης και τεχνολογίας. Στις μέρες μας αυτό γίνεται έντονότερα κατανοητό: εάν κάποιος ύποστηρίζει ότι υπάρχει πρόοδος χωρίς την επιστήμη και την τεχνολογία, δλοι θα άπορήσουν. Αυτό λοιπόν σημαίνει τό εξαιρετικά ενδιαφέρον γεγονός της ανάγκης άποδοχής των πλαισίων του νέου φιλοσοφικού συστήματος άξιων και συμπεριφορής: διότι ένα νέο φιλοσοφικό σύστημα άξιων και συμπεριφορής ύπηρεξε και είναι ό επιστημονικός όρθολογισμός: για τούς άρχαίους "Έλληνες, Άσσύριους, Ίνδους ή Κινέζους, για τούς μεσαιωνικούς Βυζαντινούς, Άραβες ή δυτικούς ή λέξη «πρόοδος», ή λέξη «έλευθερία», ή λέξη «έξέλιξη» ύπήρχαν και έσήμαιναν διαφορετικά πράγματα.

Όμως οι έγκυκλοπαιδιές και πολιτικοί φιλόσοφοι του 18ου αιώνα έχρησιμοποίησαν αυτές τις παλιότερες λέξεις με άλλη σημασία — αυτή την όποια άκόμενη έμεις τούς άποδίδουμε, άκριβώς επειδή τις «είδαν» μέσα από άλλο πρίσμα: τό πρίσμα του επιστημονικού όρθολογισμού, του όποίου οι βάσεις τέθηκαν ουσιαστικά από τον Descartes. Περισσότερο από τό να

είναι «ή Άθηνάϊκή Δημοκρατία του Περικλή σύν επιστημονική τεχνολογία», τό νέο πολιτικό σύστημα είναι καθεστώς συγκεκριμένων καταστάσεων, οι όποιες άντιστοιχούν στα συμφέροντα του φορέα της νέας τεχνολογίας (της άστικής τάξης) και επιδιώκουν τόν παραμερισμό των συμφερόντων των άντιθέτων φορέων (Έκκλησία και Βασιλεία) των παλαιότερων ιδεολογιών (της κλειστής χριστιανικής φεουδαρχικής κοινωνίας). Πολύ περισσότερο από τό να είναι ένα κράτος λαού, τό σύγχρονο καθεστώς άποκαλείται άπλά «Δημοκρατία» όχι κυριολεκτικά, αλλά μεταφορικά: μέσα από τό πρίσμα των πολιτικών φιλοσόφων του 18ου αιώνα.

Σεβαστεία: ό διπλός μιναρές

Πολύ περισσότερο από να είναι τό καθεστώς της έλευθερίας, της ισότητας, της δικαιοσύνης ή της αδελφότητας είναι ή «Δημοκρατία» τό καθεστώς της έλευθερίας, της ισότητας, της δικαιοσύνης και της αδελφότητας, όπως τις άντιλαμβάνονταν οι πολιτικοί φιλόσοφοι του 18ου αιώνα. Δέν ύπάρχει ένας μεσαιωνικός πάπας ή καρδινάλιος, ό όποιος θα είχε άρνησει ότι τά μεσαιωνικά καθεστώτα ήταν χώροι ίσοπολιτείας, δικαιοσύνης, έλευθερίας ή αδελφότητας. Τό άνάλογο συνέβαινε στο Βυζάντιο, όπως πείθουν οι έμπεριστατωμένες αναλύσεις της Αικ. Χριστοφιλοπούλου.

Όμως τώρα πιά θα είχαμε ένα καθεστώς άλλης «έλευθερίας», διαφορετικής «ισότητας» και άλλου χαρακτήρα «αδελφότητας»: στο νέο καθεστώς, ή Έκκλησία έμεινε έξω από τά πλαίσια. Οι χριστιανικές μεσαιωνικές αντίληψεις περί έλευθερίας, ισότητας, δικαιοσύνης, κ.ά. περιορίστηκαν. Πολύ περισσότερο, οι πολιτικοί

φιλόσοφοι του 18ου αιώνα άρνήθηκαν κάθε ρόλο της Έκκλησίας ως προς την διακυβέρνηση των νέων πολιτικών συστημάτων. Οι πολιτικοί του 19ου αιώνα έφάρμοσαν αυτές τις άπόψεις. Η Έκκλησία θα περιοριζόταν στη θρησκεία αλλά μέσα στα νέα νοητικά και ιδεολογικά πλαίσια θα συντριβόταν, όπως και έγινε.

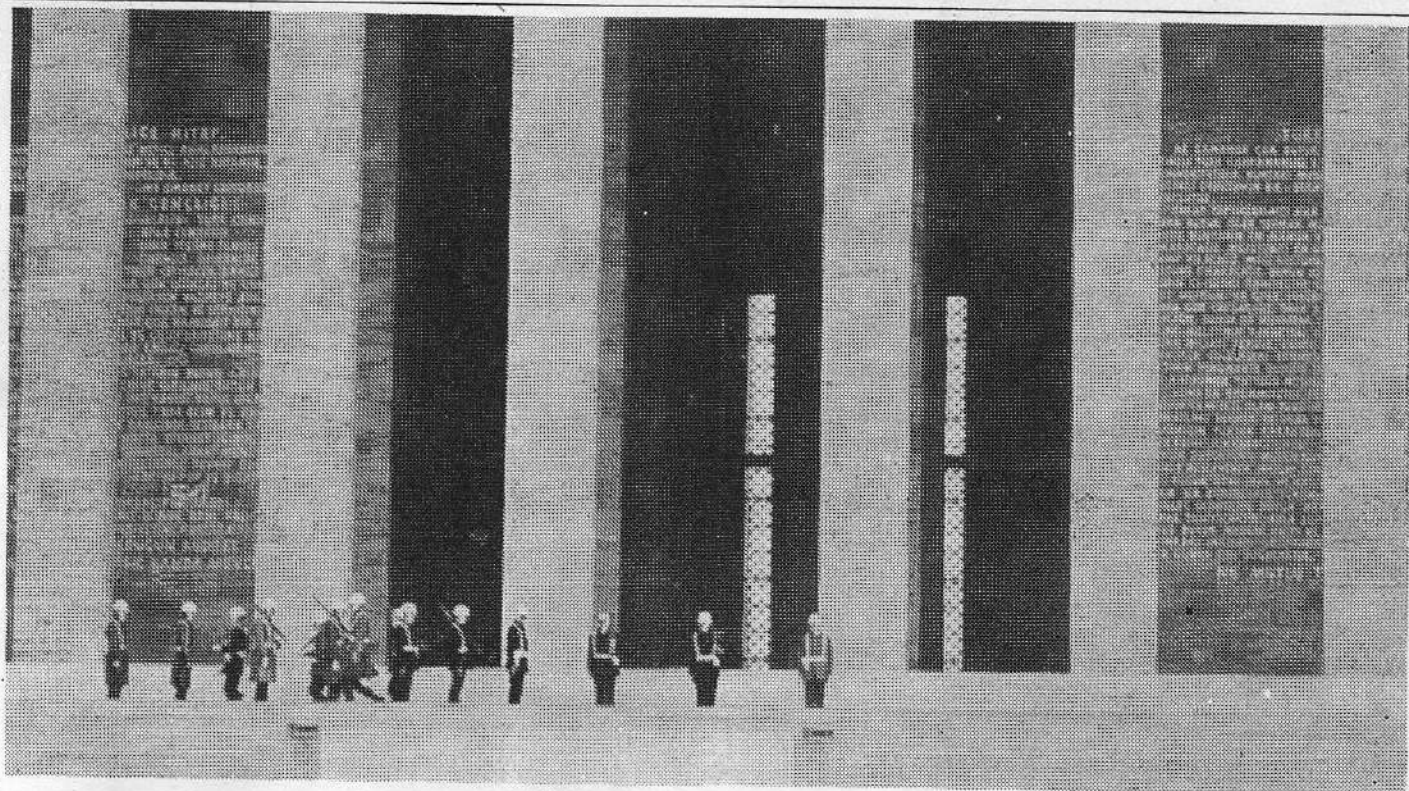
Πώς θα έξηγουσαμε ότι ό Μωυσης έκοψε τη θάλασσα στα δύο, ότι ό Άβραάμ δέν κήκε στις φλόγες του καμινιού και ότι ό Ίωνάς «τή βόλεψε» μέσα στο στομάχι του κήτους; Μεταφορικά; Έτσι όμως θα έχαναν τό πραγματικό νόημά τους, τό όποιο έπίστευσαν ώστόσο οι άνθρωποι πιά πριν. Πραγματικά; Όμως έτσι δέν θα μπορούσαμε να μπουμε μέσα στα πλαίσια, τά όποια όριοθετήθηκαν από τόν Newton και όχι τόν Ίερεμία!

Η αντίδραση της Έκκλησίας στο σημείο αυτό καθορίστηκε από τόν γνώμονα του οικονομικού κέρδους: μία συγκυριαρχία θα ήταν δυνατή, όπου κάποια συμφέροντα μπορούσαν να συμβιβασθούν. Συνέβηκε όμως και κάτι άλλο: άσχετα άν ή ιδεολογική επίδραση περιοριζόταν, παρέμενε ώστόσο ένα είδος «πολιτικής θρησκείας». Μέ τόν όρο αυτό έννοούμε έθιμικές καταστάσεις, τρόπους ή φιλοσοφίες ζωής κατ' έξοχήν άσυνειδήτου χαρακτήρα, ένστικτώδεις αντιδράσεις ή πράγματα «πού μου φαίνονται φυσιολογικά» (μέσα στα ισχύοντα πλαίσια του επιστημονικού όρθολογισμού), τά όποια πλύν όμως έλκουν τόν μίτο της καταγωγής τους από τη θρησκεία: τό παλαιό πλαίσιο!

Έδώ κατατάσσουμε, φερ' ειπείν την όνομασία της τελευταίας ήμέρας της έβδομάδας σαν «Κυριακή», άποδιδόμενης δηλαδή στον «Κύριο», την άρχή του έτους την 1η Ίανουαρίου, του μήνα, ό όποιος άποδόθηκε στον παλαιό Θεό Ίανό, τις επικλήσεις του τύπου «Παναγία μου» σε περίπτωση κινδύνου, «Χριστός κι άπόστολοι» σε περίπτωση έκπλήξεων άρνητικού χαρακτήρα, «τάμα τό κανες;» σε ένδεχόμενη έπιμονή για πραγμάτωση έπιθυμίας και άλλα ών ούκ έστιν άριθμός. Γεγονός είναι ότι τέτοιου χαρακτήρα κατάλοιπα ύπάρχουν σε όλους τούς λαούς, τούς πιά τεχνολογικά άναπτυσμένους άκόμη: ό περιορισμός αυτού του άσυνειδήτου ιδεολογικού υποβάθρου δέν ολοκληρώθηκε ούτε στις σοβιετικές χώρες, όπου ή έναντίον του δράση ύπήρξε έντονη.

Τούς Ε. Βενιζέλο και Μ. Κεμάλ ένώνει ή ταυτότητα ρόλων: διότι και οι δύο προσπάθησαν να εισάγουν στις χώρες τους τά νέα ιδεολογικά πλαίσια: και οι δύο ήταν καθυστερημένοι κατά ένα περίπου αιώνα από τη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρεια Άμερική. Ύπήρξαν διαφορετικοί ως προς τό μέσον και τη μέθοδο, την όποια έπέλεξαν, για να έπιβληθούν: ό Ε. Βενιζέλος χρησιμοποίησε ένδεχομένως τόν στρατό αλλά κυρίως άναδείχθηκε στον μεγάλο πολιτικό των ίσορροπιών, συμμαχιών; προβλέψεων και παρασηνιακών κινήσεων. Ό Μ. Κεμάλ άντίθετα ύπήρξε ό στρατιωτικός, έννώνοντας τη δύναμη στην πιά ύλική μορφή της.

Θά συνεχίσουμε στο έπόμενο

Τό Μνημείο 'Ατατούρκ στην "Αγκυρα

‘Η Τουρκία, ή ‘Ελλάδα καί ή Δημοκρατία

Του κ. ΚΟΣΜΑ ΜΕΓΑΛΟΜΜΑΤΗ

“Ο,τι δεκα-
νε ο Μ. Κεμάλ ήθελε να αποφύγει ο Ε. Βενιζέλος στη σύγκρουσή του με τον Γερμανό βασιλιά. “Ο,τι επιχείρησε ο Ε. Βενιζέλος με τη διπλωματική οδό ο Μ. Κεμάλ δέν ενδιαφέρθηκε να μιμηθεί: διαφορές προσωπικοτήτων, εκπαίδευσης, περιβάλλοντος.

“Όμως ο τρόπος επίβλησης του νέου πλαισίου, της «Δημοκρατίας», δίνει τελικά και τον χαρακτήρα, τό χρώμα του νέου καθεστώτος. “Όπως επανειλημμένα έχει παρατηρηθεί, κανένα «δημοκρατικό» καθεστώς δέν μοιάζει σε άλλο, εφόσον βέβαια δέν προσπάθησε να τό μιμηθεί. ‘Ακόμη μάλιστα και αν μία μίμηση συνέβηκε, διαφορές παραμένουν, για να υπενθυμίζουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του κάθε λαού: ακόμη και αν τό ελληνικό Σύνταγμα του 1975 μιμήθηκε τό ντεγκωλικό της Ε' Γαλλικής Δημοκρατίας, ή «Δημοκρατία» στην ‘Ελλάδα διέφερε σε πολλά από τη «Δημοκρατία» στη Γαλλία. Πολύ περισσότερο, ή «Δημοκρατία» στη Μεγάλη Βρετανία είναι πολύ διαφορετική από τη γαλλική ομόλογή της: κανείς δέν διανοήθηκε ωστόσο να βρεί τη Μ. Βρετανία χωρίς «Δημοκρατία», επειδή δέν έχει Σύνταγμα ή Πρόεδρο! Αυτό σημαίνει ότι ο τρόπος επίβλησης της «Δημοκρατίας» ήταν άλλος στη χώρα αυτή, προσαρμοσμένος στον χαρακτήρα του λαού της χώρας αυτής,

στις νοητικές λειτουργίες και τις εθιμικές καταστάσεις, οι οποίες τόν διέκριναν.

“Έτσι, ο χαρακτήρας της «Σοβιετικής Δημοκρατίας» στην ΕΣΣΔ, άσχετα αν είναι συνάρτηση μιάς ιδιαίτερης ιδεολογίας και κοσμοθεωρίας, αντιστοιχεί απόλυτα στον χαρακτήρα του ρωσικού λαού, ο οποίος, — σε αντίθεση με τούς μαχόμενους για «έλευθερία» Γάλλους — όταν έξεγειρόταν τον 19ο αιώνα, άπαιτούσε «ισότητα».

Στην Τουρκία λοιπόν ή «Δημοκρατία» έμελλε να είναι συνδυασμός α) των παλαιότερων ισλαμικών αντιλήψεων περί κοινωνίας, β) του βαθμού όπου αυτές επέρασαν άλλοιωμένες στους φορείς του νέου ιδεολογικού πλαισίου, γ) όσων παλαιότερων εθιμικών καταστάσεων επέζησαν, δ) του τρόπου αντίληψης των άρχων του νέου ιδεολογικού πλαισίου (τό όποιο ήταν ξένο) από τούς φορείς του στην Τουρκία και ε) της μεθόδου επίβλησης του πλαισίου αυτού. Καί ώς προς αυτά έμελλε να διαφέρει ή «Δημοκρατία» από την Τουρκία στην ‘Ελλάδα.

Είναι αδύνατο να παραδεχθούμε ότι ή ‘Ελλάδα είναι περισσότερο δημοκρατική από την Τουρκία, επειδή στην Τουρκία ο στρατός εύρίσκεται συχνά στο προσκήνιο και έχει τό «έπάνω χέρι» στις αποφάσεις. ‘Ο λόγος έγκειται στο γεγονός, ότι ο κατ’ έξοχήν φορέας της Δημοκρατίας

και του νέου ιδεολογικού πλαισίου στην Τουρκία ήταν ο στρατός. Χωρίς την ένεργό συμμετοχή του στρατού δέν θα ύπήρχε ή *Türkiye Cumhuriyeti*, όπως επίσημα λέγεται ή χώρα αυτή, δέν θα είχαν έμπεδωθεί τά νέα πλαίσια, τά όποια συνάντησαν έντονες αντίδράσεις από τούς θρησκευτικούς προύχοντες και δέν θα ύπήρχε καμία έννοια «Δημοκρατίας» στη χώρα αυτή.

Περισσότερο από όποιονδήποτε άλλο φορέα, ο στρατός ύπήρξε — κατά τά 64 χρόνια επίσημης ύπαρξης του κράτους αυτού — ο φύλακας - φρουρός των νέων πλαισίων, ο τιμητής των πάντων και ο μοχλός των εξελίξεων. ‘Η ύπαρξη πολυκομματικού συστήματος μετά τό 1946 δέν άλλαξε πολλά πράγματα: αντί να ύπάρχει τό κόμμα του Μ. Κεμάλ, άποκαλεσμένου Πατέρα των Τούρκων (‘Ατατούρκ), ύπήρχαν πολλά άτατουρκικά (ώς προς την ιδεολογία τους) κόμματα! Κατά τά 64 χρόνια της Τουρκικής Δημοκρατίας, ο στρατός ύπεράσπισε τη «Δημοκρατία» από επανειλημμένους κινδύνους.

Σέ μερικές περιπτώσεις, ο πολυκομματισμός θα μπορούσε να είναι ή μέθοδος για την κατάληψη της έξουσίας από άτομα ιδεολογικά αντίθετα στις άρχές της Τουρκικής Δημοκρατίας και των νέων ιδεολογικών πλαισίων, όπως έφαρμόστηκαν από τον Μ. Κεμάλ. ‘Η συγκέντρωση έμπρηστικών διαθέσεων του Νετζμεττίν ‘Ερμπακάν στο ‘Ικόνιο (KONYA) τό καλοκαίρι του 1980 ήταν ο κύριος λόγος της επανόδου του στρατού στο προσκήνιο.

Στη συνέχεια, θα δώσουμε πιο παραστατικά τις ιδεολογικές αντίθεσεις: έδώ θα άρκεσθούμε να τονίσουμε ότι ή σύγκρουση αυτή, ‘Ερμπακάν κατά κράτους,

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ

είχε τον χαρακτήρα της απόρριψης των νέων ιδεολογικών πλαισίων — επτά δεκαετίες μετά την εφαρμογή τους από τον Μ. Κεμάλ. Σήμερα ακόμη, πολλά άκρηνή στοιχεία του στρατού έμποτισμένα στο έπακρο από την ιδεολογία της «Δημοκρατίας» και των πλαισίων του επιστημονικού όρθολογισμού — διαφωνούν με όρισμένα σημεία της πολιτικής του Τ. Όζάλ: ή φιλελευθεροποίηση της οικονομίας και ό περιορισμός του κρατικού έλέγχου δέν αντιστοιχούν ιδιαίτερα στις τουρκικές άρχές της «Δημοκρατίας».

Πρίν περάσουμε λοιπόν στον άπολογισμό της δράσης των Ε. Βενιζέλου και Μ. Κεμάλ, θά συναγάγουμε τό χρήσιμο συμπέρασμα ότι «προοδευτικότερη» ή «δημοκρατικότερη» δέν μπορεί νά είναι μία χώρα, σέ σχέση μέ μία άλλη, παρά μόνο άν τά νέα ιδεολογικά πλαίσια (ή «Δημοκρατία») έχουν έμπεδωθεί περισσότερο και τά παλαιά ιδεολογικά πλαίσια άποκλεισθεί, περιορισθεί έντονότερα στή χώρα αυτή από ό,τι στήν άλλη. Συνεπώς, δέν μπορούμε νά κρίνουμε πού ύπάρχει περισσότερη ισότητα και πού πιό άφθονη έλευθερία, διότι ό κάθε λαός — μέ όλο τό παρελθόν του άφομοιωμένο μέσα του — διαφοροποιείται και ή (άσυνείδητη) έπιλογή του μάς αφήνει νά διακρίνουμε καλύτερα τόν χαρακτήρα του. Έκείνο τό όποιο τελικά μπορούμε νά κρίνουμε είναι πού έμπεδώθηκαν περισσότερο τά νέα πλαίσια εις βάρος των προτέρων και μόνο αυτή ή χώρα είναι «δημοκρατικότερη» και «προοδευτικότερη» από την άλλη, όταν συγκρίνουμε. Αυτό θά κάνουμε και μεταξύ Έλλάδας και Τουρκίας, μετά από ένα σύντομο, χρήσιμο, ιστορικό άπολογισμό της δράσης των δύο μεγάλων άρχηγών.

Στήν μία περίπτωση (Τουρκία) έχουμε μία δύσκολη πορεία μέσα από τή διάλυση μιας πολυεθνικής χώρας, τά συνέδρια Erzerum (Θεοδοσιόπολης) και Σεβαστείας και τόν πόλεμο της ανεξαρτησίας (κατά Έλλήνων στή Δυτική Μικρασία, κατά Ιταλών στήν Αττάλεια (Ν. Τουρκία), κατά Γάλλων στή Αδανα, τό Αντέπ (Δολίχη) και τό Μαράσιο. Όμως τό 1922 ή όμοιογένεια ήταν περίπου γεγονός και τό παλαιό καθεστώς είχε εξαφανισθεί από τή δομή του κράτους. Τά έρείσματα και τά πλαίσια ένυπήρχαν, έως ότου μία έκπληκτική νομοθετική έργασία κατά τά έτη 1927 - 1932 διάμόρφωσε τά νέα πλαίσια.

Μέσα σ' αυτόν τόν άγώνα ό Μ. Κεμάλ είχε καταδικασθεί σέ θάνατο από τόν Σεΐχουλιόλαή Ντουρρζαντέ τό 1919: «Selanik Mustafa Kemal In Katli Vasiptir». Όμως τό 1932 ήδη ή έλβετική νομοθεσία είχε αντικαταστήσει τή Μετζελλέ (ισλαμικός άστικός κώδικας), τό Ιταλικό Ποινικό Δίκαιο έδωσε τέλος στή Σαριά (Ισλαμικό Δίκαιο), ενώ ή γερμανική έμπορική νομοθεσία και τό γαλλικό σύστημα διοίκησης ήταν γεγονός. Ό Arnold Toynbee διερωτήθηκε «ένάν κάποιος μπορούσε νά φαντασθεί ότι στον δυτικό κόσμο ή Αναγέννηση, ή Μεταρρύθμιση, ή επιστημονική επανάσταση, ό Διαφωτισμός, ή Γαλλική Έπανάσταση και ή βιομηχανική επανάσταση θά

Κεμάλ Άτατούρκ

Ό άναμορφωτής της νέας Τουρκίας

μπορούσαν νά συμβούν στο διάστημα μιας ανθρώπινης ζωής!»

Όμως στήν Έλλάδα έχουμε μία άμφίβολη εξέλιξη κατά τή διεύρυνση των συνόρων: τό 1909 πάμε μπροστά, τό 1915 πάμε πίσω, πάλι μπροστά τό 1918, ξανά πίσω τό 1921. Οι κοινωνικές συνθήκες έπαμφοτερίζουν και μετά τή συρρίκνωση του 1922: άνοδος τό 1924, κατακύλα τό 1934. Στο μεσοδιάστημα ό Ε. Βενιζέλος άποφεύγει δολοφονίες αλλά όχι και τούς άναθεματισμούς! Όμως ή πιό καθοριστική ήμερομηνία για τήν Έλλάδα του 20ού αιώνα είναι τό 1935: ή πτώση του βενιζελισμού, άποτέλεσμα μιας άσταθούς πορείας διαταγμών 26 έτών, χαράζει τήν Έλλάδα κοινωνικά μέχρι και σήμερα.

Άναδιπλωμένες οι πολιτικές δυνάμεις και έκφραστες των παλαιών πλαισίων κατέλαβαν τό φάσμα της πολιτικής ζωής της χώρας και διατηρήθηκαν στο προσκήνιο και τό παρασκήνιο, σάν πολιτική νοοτροπία αλλά και τρόπος ζωής, μέσα από τήν κατοχή, τόν εμφύλιο και τίς δεκαετίες του '50 και '60 μέχρι τήν εποχή μας. Δέν πρέπει νά ξεπατηθούμε από τό γεγονός της συνεχούς αναπροσαρμογής στις άπαιτήσεις των ρευμάτων των νέων εποχών: άν αυτό δέν γινόταν, τά πλαίσια θά είχαν καταρρεύσει. Ό άγώνας του Ε. Βενιζέλου κατέληξε σέ άποτυχία και τά οικτρά παλαιά πλαίσια παραμένουν ακόμη και σήμερα. Η μόνη ουσιαστική άμφισβήτηση τους έγινε από τό ΕΑΜ και άπέτυχε και αυτή.

Η προσαρμοστικότητα των πολιτικών έκφραστών αυτών των άπαρχαιωμένων καταστάσεων ύπήρξε ό κύριος λόγος της παράτασής τους. Οι αντίπαλοί τους — βενιζελικοί ή βενιζελογενείς — διατήρησαν ένδόμυχα τίς άπόψεις τους, ίσως, αλλά, για νά επιβιώσουν πολιτικά και μόνο, άποδέχθηκαν τά άπαρχαιωμένα πλαίσια. Δέν απέμεινε κανένας, ό όποιος θά μπορούσε νά προσαποκτήσει πολιτική δύναμη, χωρίς νά έχει εκ των προτέρων δεχθεί τό έν λόγω πλαίσια σάν ταμπού. Έτσι οι έμφανιζόμενοι σάν μεταξύ τους αντίθετοι έπαιζαν προς ίδιο συμφέρον και εις βάρος της προόδου και εξέλιξης.

Μπόρεσαν νά σπάσουν (ή έστω μήπως άποτόλμησαν νά τό επιδιώξουν) τά πλαι-

σία αυτά οι Σοφούλης, Πλαστήρας, Παπανδρέου, Καραμανλής; ή μήπως οι σημερινοί τυχάρπαστοι της έξουσίας, οι όποιοι προβάλλουν σέ κάδρα τόν Α. Βελουχιώτη αντί του Ε. Βενιζέλου, νομίζοντας ότι έτσι θά καλύψουν στα μάτια του κόσμου τήν άνικανότητά τους άπέναντι στα παλαιά πλαίσια, από τά όποια ήδη οι ίδιοι δημιουργήθηκαν; Μπορεί άναμφίβολα πολλοί Έλληνες — στήν Έλλάδα ή τό έξωτερικό — νά πρωτολογισμοί, της επιστήμης και της τεχνολογίας, των τριών βασικών αυτών συστατικών του δυτικού (και «άνατολικού») πολιτισμού. Όμως τά ύψηλά τείχη παραμένουν, τό κράτος είναι πραγματικά ή νεκρανάσταση των δομών θρησκευτικών κρατών παλαιότερων αιώνων και ό έθιμικός τρόπος ζωής των νέων Έλλήνων — ώραιοποιημένος από άνεργατίστους της ψευτοκοουλτούρας ή από καλοπληρωμένους της προπαγάνδας — φέρει έκδηλα χαρακτηριστικά μεσαιωνικών θρησκώληπτων πληθυσμών. Νομίζοντας έτσι τόν έαυτό του «έλεύθερο», ό νέος Έλληνας είναι ό χειρότερος σκλάβος της άυτοκολακείας, προϊόντος της άμάθειας ή της ήμιάθειας και ούτε καν υποψιάζεται πόσα άντιφατικά στοιχεία περικλείονται στις άπόψεις και τή συμπεριφορά του.

Γι' αυτόν άκριβώς τό λόγο, ή εξέλιξη είναι εικονική, άναιμική και ψευδεπίγραφη. Από αυτή τήν άποψη, ύπάρχουν πολλοί τομείς, όπου ή Τουρκία είναι «προοδευτικότερη» και «δημοκρατικότερη» από τήν Έλλάδα, διότι περιόρισε και απέκλεισε πολλά στοιχεία του δικού της παλαιού πλαισίου, ενώ τό έλληνικό παλαιό πλαίσιο δίνει τόν τόνο ακόμη και σήμερα. Ένδεικτικό και τραγικά λυπηρό τό γεγονός της άνάρτησης της φωτογραφίας του Μ. Κεμάλ σέ όλες τίς δημόσιες ύπηρεσίες, ιδιωτικές έπιχειρήσεις (μεγάλες, μεσαίες ή μικρές) και κατοικίες της Τουρκίας σέ συνδυασμό μέ τό άπόμερο, μοναχικό ό γαλαμα του Ε. Βενιζέλου στή Λεωφόρο της χειρότερης έχθρας του: «βασιλείσσης» (!) Σοφίας. Πόσο περισσότερο κατάλαβαν οι Τούρκοι τόν Τούρκο Βενιζέλο από ό,τι οι Έλληνες τόν Έλληνα Κεμάλ!

Άς προσέξουμε λοιπόν μερικές άπόψεις της κοινωνικής ζωής μας! Άς χαρούμε πόσο «προοδευτικοί» ή «δημοκρατικοί» είμαστε, έφόσον θεωρούμε φυσιολογικό, οι έθνικές γιορτές της χώρας μας νά εορτάζονται στή Μητρόπολη και τίς άλλες έκκλησίες! Μία «Δημοκρατία» συνεπάγεται άπαραίτητα και αυταπόδεικτα πλήρη διακοπή κάθε μορφής σχέσεων πολιτείας και Έκκλησίας: μήπως στή Σουηδία, ή τή Δ. Γερμανία, ή τίς ΗΠΑ οι έθνικές επέτειοι, ή οι όρκωμοσίες κυβερνήσεων ή προέδρων γίνονται ένώπιον κληρικών; Ένός μέσου Τούρκου της Istanbul ή της Ankara «θά σηκωνόταν ή τρίχα», εάν έβλεπε τούς Κ. Evren ή Τ. Όζάλ νά εορτάζουν κάποιο Bayram (έθνική επέτειο) σέ ένα τζαμί!

Θά συνεχίσουμε στο έπόμενο

‘Η Τουρκία, ή ‘Ελλάδα καί ή Δημοκρατία

Του κ. ΚΟΣΜΑ ΜΕΓΑΛΟΜΑΤΗ

Γ Τελευταίο

‘Η άναχρονιστική και άντι-δημοκρατική λοιπόν συμμετοχή τής ‘Εκκλησίας στά κοινά είναι άσφαλώς ένας σημαντικός λόγος, γιά νά άντιλαμβάνονται οι πολιτικοί τής γειτονικής χώρας τήν κρατική δομή τής χώρας τους σάν «προοδευτικότερη».

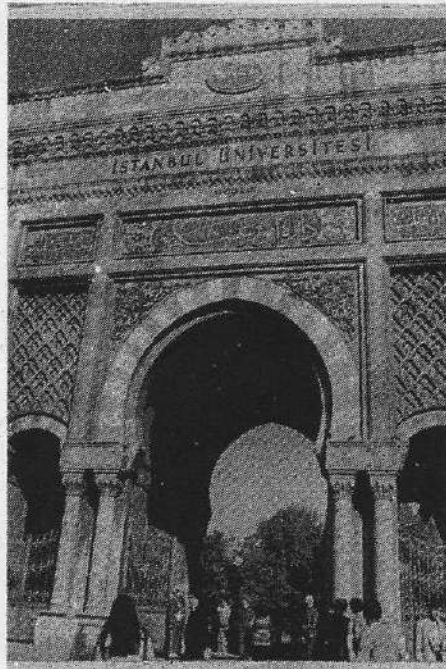
Βέβαια αυτό στή χώρα τής προχειρότητας, τής άνευθυνολογίας και του άχαδελφισμού θά θεωρηθεί φιλό γράμμα: όμως κανένας δέν μπορεί νά όρζει και νά καθορίζει ό,τι θέλει, χωρίς νά πληρώσει τό ακριβό άντίτιμο — άργά ή γρήγορα. ‘Η «Δημοκρατία» σάν πολιτικό πλαίσιο όργάνωσης κοινωνιών σύμφωνα μέ τίς άρχές του έπιστημονικού όρθολογισμού συνεπάγεται τήν άμετάκλητη έπιταγή: «‘Εξω ή ‘Εκκλησία από τό κράτος».

‘Ασφαλώς ή έλευθεροστομία θά οδηγήσει πολλούς νά πούν ότι στήν ‘Ελλάδα προσαρμόζονται τό κράτος και ή ‘Εκκλησία. Αυτό όμως δέν άναιρεί τίποτα από τά δεδομένα τής μειωμένης Δημοκρατίας άναιμικών πλαισίων και τής άπαρχαιωμένης ύψης του έλληνικού κράτους. Πρόσφατα μία έφημερίδα έθεώρησε άνδιαφέρον νά έπιτιμήσει τήν ύπουργό Πολιτισμού γιά τή μέσα στή Μητρόπολη συμπεριφορά της: αυτό ήταν ένα πιστοποιητικό μεσαιωνισμού έξω από κάθε όριο ύπερβολής.

Τώρα θά προχωρήσουμε σέ όρισμένα άλλα σημαντικά κοινωνικά θέματα. Είναι λοιπόν άνεπίτρεπτο σέ μία Δημοκρατία νά διδάσκονται «θρησκευτικά» στή μέση ή τήν κατώτερη βαθμίδα τής ‘Εκπαίδευσης. Αυτό έχει καταφέρει ό Μ. Κεμάλ ήδη πριν από έξι δεκαετίες! ‘Εδώ δέν τολμάμε.

‘Ο Μ. Κεμάλ άλλαξε ακόμη τό ίδιο τό σύστημα γραφής: από τά όθωμανικά, τά όποια, βασισμένα στους άραβικούς χαρακτήρες, είχαν μερικούς επιπρόσθετους γιά τά έπιπλέον φωνήματα τής γλώσσας αυτής, φθάνουμε στά τουρκικά, τά όποια γράφονται βασισμένα στό λατινικό αλφάβητο. Στήν ‘Ελλάδα θά έπρεπε νά άπαγορευτεί ή επιχειρηματολογία των κύκλων τής ‘Εκκλησίας ενάντια στό μονοτονικό, ότι δηθεν θά επιφέρει τήν άνιστορική όρθογραφία των έλληνικών και στή συνέχεια τή λατινική γραφή, τό όποιο γιά πρακτικούς λόγους μέσα στις ευρωπαϊκές κοινότητες και γιά λόγους προβολής θά έπρεπε νά είχε επιδιωχθεί από καιρό. Μήπως γιά τό γλωσσικό θέμα, θά πρέπει νά ξεχάσουμε τήν επιβεβλημένη μετάφραση του Κορανίου στα τουρκικά, ενώ στις εκκλησίες τά ευαγγέλια ακούγονται ακόμη σέ μία νεκρή γλώσσα;

Πώς μπορούμε νά παραγνωρίσουμε τό πόσο βαθιά έφθασε τό νυστέρι του Μ. Κεμάλ, όταν κατάργησε τήν Παρασκευή από έπίσημη ήμέρα άργίας και ταύτισε σ’ αυ-

Τό Πανεπιστήμιο τής Κωνσταντινούπολης

τό τό σημείο τήν Τουρκία μέ τίς δυτικές χώρες, μέ σκοπό τήν άδιάκοπη συνεργασία των χρηματιστηρίων, ύπερκεράζοντας σ’ αυτό τό σημείο τίς ίδιες τίς δυτικές χώρες, όπου ή άργία τής Κυριακής (ήμέρας του Κυρίου: Dimanche - Domenica ή ήμέρα του ήλιου: Sonntag - Sunday) είναι ένα θρησκευτικό κατάλοιπο.

‘Αν προχωρήσουμε στό θέμα των σχέσεων των δύο φύλων, θά παρατηρήσουμε τον φρικιαστικό άναχρονισμό των παραστάσεων θεάτρου μέ γούνες και κοσμήματα, οι όποιοι δίνονται στις εκκλησίες σέ κάθε ευκαιρία γάμου. ‘Η ίδια ή αυτοαποκαλούμενη «πρώτη σοσιαλιστική κυβέρνηση τής ‘Ελλάδας» γελοιοποίησε από μόνη της τον «πολιτικό γάμο», τον όποιο προσέφερε στους πιστούς άριστέρους, αντί νά επιβάλλει σάν μόνη δυνατότητα γάμου στό πανελλήνιο. ‘Ακόμη, οι τυχόν καμπάνιες τής ‘Εκκλησίας ενάντια στις προγαμιαίες σχέσεις, ενάντια στις άμβλώσεις, ενάντια στον έλεύθερο έρωτα ή τον έρωτα στήν τέχνη θά έπρεπε νά άπαγορευθούν και νά μόν προβάλλονται από τον Τύπο, άν θά θέλαμε νά έχουμε τόση «δημοκρατία», όσο στήν Τουρκία.

Ότε θά έπρεπε νά είναι δυνατόν νά άσκοούντα μηνύσεις ενάντια στον Κολλάτο, γιά νά είναι μία «δημοκρατική» χώρα ή ‘Ελλάδα. ‘Η κατάργηση του Ισλαμικού νόμου από τον Μ. Κεμάλ έδωσε στις γυναίκες δικαίωμα ψήφου νωρίτερα από ό,τι στήν ‘Ελλάδα και καθιέρωσε μία δυτικού χαρακτήρα περιβολή (χωρίς πέπλα ή τσαντόρ).

‘Ο ρόλος τής θρησκείας άπόλυτα περιορισμένος είχε σάν άποτέλεσμα νά μόν έπιτρέπεται στους θρησκευτικούς ήγέτες (χόντζες, κ.ά.) νά κυκλοφορούν στους δρόμους μέ περιβολή θρησκευτικού χα-

ρακτήρα αλλά μέ δυτικά ρούχα. ‘Ενώ στήν ‘Ελλάδα θεωρούμε φυσιολογικό νά βλέπουμε τους μαυροφορεμένους παπάδες άνάμεσά μας. ‘Ακόμη περισσότερο, στήν Τουρκία τόσο περιορίστηκε ό κοινωνικός ρόλος τής θρησκείας, είτε σάν θρησκευτικές σχολές, είτε σάν ιδρύματα περιθαλψής, ώστε νά μόν μπορούν νά συμβούν εκεί τά θλιβερά, άναχρονιστικά περιστατικά τής κυρίας «άγίας (!) ‘Αθανασίας», του νερού του Καματερού και του άληθόμνητου τίτλου τής άπογευματινής έφημερίδας (πρό έτών) ότι «κινείται ή είκόνα του ‘Ιησού!» Τό γεγονός τής έλλειψης πολιτικών έρεισμάτων τής θρησκείας μέσα στήν Τουρκία άφησε τήν πολιτική έξουσία άνεπηρέαστη σέ πολιτικές έπιλογές έξωτερικής πολιτικής, όπως ή άναγνώριση και καλές σχέσεις μέ τό ‘Ισραήλ. ‘Ανεξάρτητα από τό άν είναι «καλό» ή «κακό», οι σχέσεις αυτές έμποδίζονται στήν ‘Ελλάδα από τήν παρασηνική δράση τής ‘Εκκλησίας.

‘Η από (και παρά-) πληροφόρηση σχετικά μέ τά ελληνοτουρκικά θέματα ύπάρχει στήν ‘Ελλάδα ακριβώς επειδή τό σημερινό κατεστημένο άποτελείται από ποικίλους συμβιβασμούς οι όποιοι δέν δίνουν δυνατότητα έξόδου. ‘Ακόμη περισσότερο λυπηρό είναι τό γεγονός ότι οι άνθρωποι, οι όποιοι στήν ‘Ελλάδα γίνονται πολιτικοί ή διπλωματικοί, παίρνουν τίς θέσεις αυτές, επειδή έπεδίωκαν στή ζωή τους αυτόν τον συγκεκριμένο στόχο, αντί νά έχουν ειδικευθεί σέ ένα συγκεκριμένο θέμα, γνωρίζοντας καλά, τό όποιο νά προσπαθήσουν νά αποδώσουν στον αντίστοιχο τομέα τής πολιτικής. Τί μπορεί νά μάθει ό δύσμοιρος πολιτικός έπιστήμων ή οικονομολόγος διπλωμάτης στα 35 ή τά 40 του σχετικά μέ νομικά πλαίσια, ιδεολογίες, τρόπους ζωής ή έθιμικές καταστάσεις άλλων λαών ή πολιτισμών; Είναι μήπως τουρκολόγοι οι ‘Ελληνες διπλωμάτες στήν ‘Αγκυρα ή ισλαμολόγοι στήν Τεχεράνη και άραβολόγοι στή Βαγδάτη ή τό Κάιρο; ‘Η μήπως διπλωματίες όπως ή βρετανική, ή γερμανική ή ή σοβιετική είναι άνάξεις λόγου γιά τίς μεθόδους και τήν όργάνωσή τους;

‘Ισως θά ήταν τό χειρότερο νά νομισθεί — μετά τό άρθρο αυτό — ότι ή Τουρκία δέν έχει — και μάλιστα σημαντικά — προβλήματα! ‘Όμως δύο χώρες μέ πολλά (και κοινά) προβλήματα θά έπρεπε νά συνεργασθούν, αντί νά χρονοτριβούν άλληλοαπειλούμενες. Μιά συνεργασία και μία άλληλοκατανόηση εξαρτώνται άπαραίτητα από τήν άναγκαία γιά τήν ‘Ελλάδα — έσωτερικά — πρόοδο και άυτογνωσία. Μεγάλοι λαοί — έλεγε ό κορυφαίος Η. Kissinger — είναι αυτοί, οι όποιοι θέτουν στόχους. Ποιοί στόχοι είναι άνώτεροι από τή γνώση; ‘Αλλώστε ή γνώση των πραγματικών προβλημάτων τής Τουρκίας είναι ή μέθοδος άυτογνωσίας του ‘Ελληνα! Αυτή όμως συνεπάγεται ένα άλλο πολιτικό κατεστημένο στήν ‘Ελλάδα. Μέχρι τότε τό μόνο τό όποιο μπορεί νά γίνει είναι προσπάθεια άτομικού έπιπέδου. Τουλάχιστον αυτή θά συνεχισθεί.

Κοσμάς Μεγαλομάτης